

УДК 340.132:004.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.58>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВІД ГЕРМЕНЕВТИКИ ТЕКСТУ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АЛГОРИТМІВ

Кучук А.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка
ORCID: 0000-0002-5918-2035*

Завгородня Ю.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9257-7269*

Кучук А.М., Завгородня Ю.С. Трансформація правничої діяльності в цифрову епоху: від герменевтики тексту до інтерпретації алгоритмів.

У статті досліджено трансформацію правничої діяльності в умовах цифровізації суспільних відносин. Акцентовано увагу на зміні інтерпретаційної парадигми сучасного правника, зумовленій переходом від домінування герменевтики правового тексту до необхідності інтерпретації алгоритмів як технічно опосередкованих носіїв нормативності. Розглядається вплив алгоритмічних систем і цифрових платформ на процеси правозастосування, публічного управління та реалізації прав, а також окреслюється роль алгоритмів у формуванні нових регулятивних ефектів *de facto*.

Обґрунтовано, що алгоритми в сучасних соціально-правових практиках виконують функцію «операторів нормативності», опосередковуючи доступ до публічних послуг, визначаючи пріоритетність адміністративних процедур і впливаючи на траєкторії реалізації процесуальних прав. На прикладі судової практики показано, що юридично значущі наслідки для особи можуть виникати внаслідок функціонування цифрових систем за відсутності формалізованого індивідуального адміністративного акта, що актуалізує проблему прозорості алгоритмів та ефективності правового контролю.

Наголошено на ризиках порушення людських прав унаслідок непрозорості алгоритмічних рішень, можливих дискримінаційних ефектів та делегування владних повноважень цифровим системам без належних процедур підвітності. Обґрунтовано необхідність розвитку інтерпретаційних підходів, зорієнтованих на аналіз алгоритмічної логіки, джерел даних і вбудованих у цифрові системи ціннісних припущень. Інтерпретація алгоритмів постає як необхідний елемент забезпечення принципів верховенства права, правової визначеності, пропорційності та недискримінації.

Зроблено висновок, що трансформація правничої діяльності в цифрову епоху постає як зміна інтерпретаційної парадигми, що потребує переосмислення професійних компетентностей правника, розвитку міждисциплінарних методологічних інструментів і формування нових стандартів юридичної аргументації. Реалізація цих завдань є передумовою збереження ціннісно-нормативного виміру права в умовах зростаючої алгоритмізації публічного управління та правозастосування.

Ключові слова: алгоритм, верховенство права, права людини, правова визначеність, правозастосування, публічна влада, суд, тлумачення, юридична герменевтика.

Kuchuk A.M., Zavorodnia Yu.S. Legal practice transformation in the digital era: from textual hermeneutics to algorithmic interpretation.

The article examines the transformation of legal activity in the context of the digitalization of social relations. Attention is paid to the change in the interpretative paradigm of the modern lawyer, caused by the transition from the dominance of hermeneutics of legal text to the urgency to interpret algorithms as technically mediated carriers of normativity. The influence of algorithmic systems and digital platforms on the processes of law enforcement, public administration, and the realization of rights is considered, and the role of algorithms in the formation of new de facto regulatory effects is outlined.

It is argued that algorithms in contemporary social and legal practices perform the function of “normativity operators,” mediating access to public services, determining the priority of administrative procedures, and influencing the trajectories of procedural rights. The example of judicial practice shows that legally significant consequences for individuals may arise from the functioning of digital systems in the absence of a formalized individual administrative act, which raises the issue of algorithm transparency and the effectiveness of legal control.

The risks of human rights violations due to the opacity of algorithmic decisions, possible discriminatory effects, and the delegation of authority to digital systems without proper accountability procedures are highlighted. The necessity of developing interpretative approaches focused on the analysis of algorithmic logic, data sources, and value assumptions embedded in digital systems, is justified. The interpretation of algorithms is a required element in ensuring the principles of the rule of law, legal certainty, proportionality, and non-discrimination.

It is concluded that the legal activity transformation in the digital era is a change in the interpretative paradigm, which requires a rethinking of the professional competencies of lawyers, the development of interdisciplinary methodological tools, and the formation of new standards of legal argumentation. The implementation of these tasks is a prerequisite for preserving the value and normative dimension of law in the context of the growing algorithmization of public administration and law enforcement.

Key words: algorithm, rule of law, human rights, legal certainty, law enforcement, public authority, court, interpretation, legal hermeneutics.

Постановка проблеми. Інтенсивна цифровізація суспільних відносин зумовлює якісну трансформацію правничої діяльності, яка нині виходить за межі традиційного текстоцентричного розуміння права. Якщо класична правнича практика ґрунтувалася передусім на герменевтиці нормативних текстів, судових рішень і доктринальних джерел, то сучасні правові процеси дедалі частіше опосередковуються алгоритмами, цифровими платформами та автоматизованими системами ухвалення рішень. За таких умов юрист стикається з необхідністю інтерпретації не лише правових норм, а й логіки функціонування технічних систем, які фактично впливають на реалізацію прав, доступ до публічних послуг, здійснення правосуддя та діяльність органів публічної влади.

Актуальність обраної теми посилюється також тим, що алгоритмічні механізми дедалі частіше виконують регулятивну функцію de facto, формуючи нові «режими нормальності» у сфері адміністративних процедур, фінансового моніторингу, соціального забезпечення, публічних сервісів і навіть у кримінальному процесі (ризик-орієнтовані моделі, системи прогнозування). Водночас правова доктрина та правозастосовна практика в Україні й багатьох інших державах переважно зберігають орієнтацію на класичні інструменти тлумачення правових текстів, не виробивши цілісного методологічного підходу до аналізу алгоритмів як нових «носіїв нормативності», що спричиняє своєрідний методологічний розрив між реальною трансформацією правового регулювання та інструментарієм, яким користується правник.

Додатковими факторами актуальності проблеми виступають ризики порушення людських прав унаслідок непрозорості алгоритмів, дискримінаційних ефектів автоматизованих рішень, делегування владних повноважень цифровим системам без належних процедур підзвітності та контролю. За відсутності адекватних теоретичних моделей інтерпретації алгоритмів як об'єкта правничого аналізу ускладнюється забезпечення принципів верховенства права, правової визначеності, пропорційності, недискримінації та ефективного судового захисту.

У зв'язку з означеним дослідження трансформації правничої діяльності в цифрову епоху – від герменевтики правового тексту до інтерпретації алгоритмів – є своєчасним і необхідним як для розвитку теорії права, так і для формування практикоорієнтованих підходів до адаптації професійної діяльності правника до нових цифрових реалій. Воно спрямоване на подолання методоло-

гічної інерції правничого мислення та окреслення нових аналітичних інструментів, адекватних умовам алгоритмізованого управління та цифрового врядування.

Мета дослідження полягає у теоретико-правовому осмисленні трансформації правничої діяльності в умовах цифровізації шляхом концептуалізації переходу від домінування герменевтики правового тексту до інтерпретації алгоритмів як нових технічно опосередкованих носіїв нормативності, а також у виявленні методологічних наслідків цієї трансформації для забезпечення принципів верховенства права, правової визначеності, пропорційності, недискримінації та підзвітності у процесах публічного управління і правозастосування.

Відзначимо, що це друге дослідження з циклу робіт, присвячених проблематиці юридичних інновацій, правничій діяльності, деонтології та її філософсько-правовому осмисленню [1, с. 449-453].

Стан опрацювання проблематики. Загалом проблематика трансформації правничої діяльності в умовах цифровізації активно розробляється в сучасній науковій літературі, насамперед у межах досліджень правових технологій (legal tech), алгоритмічного врядування (algorithmic governance) та обчислювального права (computational law), а також у контексті міждисциплінарних студій на перетині права, інформатики та соціальних наук [2-5]. У зазначених працях зарубіжних авторів акцентовано увагу на тому, що цифрові архітектури дедалі частіше виконують нормативну функцію, конкуруючи з традиційними формами правового впливу. Розглядаються проблеми непрозорості алгоритмів, їхньої підзвітності, можливостей оскарження автоматизованих рішень, а також меж делегування владних повноважень технічним системам. Окремо досліджено ризики алгоритмічної дискримінації, відтворення соціальних упереджень у даних і моделях машинного навчання, а також виклики для забезпечення принципів рівності та недискримінації.

Значна кількість праць присвячена автоматизації правничих послуг, використанню систем штучного інтелекту в правосудді, електронному врядуванню та впливу цифрових платформ на механізми правового регулювання. У цих роботах досліджено потенціал алгоритмів для підвищення ефективності правозастосування, доступу до правосуддя, оптимізації адміністративних процедур тощо [6-9].

Разом із тим, у більшості наукових праць алгоритми аналізуються переважно як об'єкт правового регулювання або як інструмент правозастосування, тоді як методологічний вимір трансформації власне правничого мислення та інтерпретаційних практик залишається недостатньо вивченим. Переважає інструментально-прикладний підхід, орієнтований на регулювання окремих технологій (штучний інтелект, великі дані, автоматизовані системи ухвалення рішень), без концептуалізації зміни парадигми юридичної інтерпретації – переходу від герменевтики правового тексту до аналізу алгоритмічної логіки як нового виміру нормативності.

Таким чином, не зважаючи на наявність значної кількості досліджень, спрямованих на аналіз цифровізації права, у сучасній доктрині не сформовано цілісного підходу до осмислення трансформації правничої діяльності як зміни інтерпретаційної парадигми, що зумовлює необхідність подальшого теоретичного узагальнення наявних напрацювань та формування інтегративної концепції, здатної поєднати досягнення юридичної герменевтики з інструментарієм аналізу алгоритмічних систем.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що цифрова трансформація правничої діяльності зумовлює зміну не лише інструментарію роботи правника, а й самої логіки професійного мислення. Традиційно право осмислювалося як текстуально оформлена нормативність, що потребує тлумачення з урахуванням мовних, системних, телеологічних і контекстуальних параметрів. Герменевтична парадигма виходила з припущення, що ключовим носієм правового смислу є нормативний текст, а центральною професійною компетенцією правника – здатність інтерпретувати цей текст у світлі принципів, цінностей і практики правозастосування. «Перед науковцями у сфері філософії права постала проблема осмислення та аналізу права як системи знакових конструкцій в інформаційному знаковому просторі, що відтворюють правові явища у правосвідомості та впливають на правову культуру соціальних суб'єктів і правопорядок у суспільстві, оскільки правосвідомість не тільки відображає об'єктивну правову дійсність, а й моделює її» [10, с. 3] – зазначає О. Балинська.

Водночас, у цифрову епоху означена передумова зазнає істотної трансформації, оскільки значна частина регулятивних ефектів продукується не безпосередньо нормами права, а алгоритмічними системами, вбудованими у цифрові інфраструктури публічного управління та приватних платформ.

На нашу думку, алгоритми в сучасних соціально-правових процесах виконують роль своєрідних «операторів нормативності», оскільки саме вони визначають порядок доступу до публічних послуг, пріоритетність обробки звернень, ризик-профілі в адміністративних і фінансових процедурах, а подекуди й траєкторії реалізації процесуальних прав учасників проваджень. За означених умов право функціонує не лише як система формально визначених приписів, а й як сукупність технічно закодованих правил, логіка яких часто залишається непрозорою для адресатів такого регулювання. Відтак, об'єктом правничого аналізу стає не тільки норма як текст, а й алгоритм як техніко-нормативна конструкція, що опосередковує застосування права.

У цьому контексті згадаємо обставини справи, що розглядалась Донецьким окружним адміністративним судом. Позивач пояснив, що перебуває на військовому обліку. Він своєчасно оновив усі необхідні відомості про себе (місце проживання, контакти, e-mail та інші дані), що підтверджує витяг із застосунку «Резерв+». Проте під час чергового оновлення в цьому додатку він виявив позначку про порушення правил військового обліку, яка відображається в його електронному військово-обліковому документі. Під час запиту до територіального центру комплектування та соціальної підтримки жодних відомостей про винесення постанов про адміністративне покарання не було надано, а строки для притягнення до відповідальності вже минули. Позивач наголосив, що аж до моменту подання позову на адресу, зазначену в додатку «Резерв+», йому не надходило жодної повістки – ні для оновлення облікових даних, ні для проходження військово-лікарської комісії, а також не складався жоден протокол про адміністративне правопорушення через недотримання правил військового обліку призовників, військовозобов'язаних чи резервістів [11].

Наведений приклад наочно демонструє зсув центру правничої інтерпретації від аналізу формально-юридичних актів до критичного осмислення алгоритмічно опосередкованих управлінських рішень. У цій ситуації юридично значущі наслідки для особи виникли не внаслідок винесення індивідуального адміністративного акта у встановленій законом процедурі, а через відображення певного «статусу» в цифровій системі, логіка формування якого залишилася непрозорою як для адресата регулювання, так і для суду. Таким чином, джерелом фактичного обмеження правового становища особи виступив не текст рішення компетентного органу, а алгоритмічна репрезентація правового стану в інформаційній системі, що безпосередньо ілюструє сутність трансформації правничої діяльності в цифрову епоху: правник змушений інтерпретувати не лише правову норму та адміністративну процедуру, а й алгоритмічну логіку, що опосередковує реалізацію владних повноважень, формуючи новий рівень нормативності, який потребує правового контролю, перевірюваності та підзвітності.

Водночас, наголосимо, що перехід від герменевтики тексту до інтерпретації алгоритмів слід інтерпретувати не як суто витіснення класичних методів тлумачення, а радше як розширення інтерпретаційного поля правничої діяльності. Правник змушений враховувати, яким чином норми «перекладаються» у код, які припущення та ціннісні установки закладені у моделі прийняття рішень, які дані використовуються для навчання алгоритмів і як ці фактори впливають на фактичну реалізацію прав.

Таким чином, інтерпретація алгоритмів набуває характеру критичного осмислення цифрових засобів як носіїв нормативних смислів, що потребують оцінки з погляду принципів верховенства права, пропорційності, рівності, недискримінації та правової визначеності.

Водночас слід звернути увагу і на наступний аспект піднятої проблематики: алгоритмічне опосередкування правничої діяльності трансформує уявлення про відповідальність і підзвітність у публічному управлінні. Делегування окремих регулятивних функцій автоматизованим системам створює ефект «розсіювання відповідальності», коли складно ідентифікувати суб'єкта, відповідального за наслідки конкретного рішення. У цьому контексті правнича інтерпретація має бути спрямована не лише на реконструкцію формально-юридичних підстав рішення, а й на виявлення ланцюга технічних і організаційних рішень, що призвели до певного результату, що обумовлює потребу в розвитку доктрини алгоритмічної підзвітності як складової сучасного розуміння публічної відповідальності.

Окремої уваги, на нашу думку, потребує питання співвідношення алгоритмічної раціональності та ціннісно-нормативної раціональності права. Так, алгоритми, як правило, оптимізують визначені показники ефективності, спираючись на статистичні закономірності та формалізовані критерії. Натомість право орієнтоване на індивідуалізоване зважування інтересів, контекстуальну оцінку обставин і забезпечення справедливості як ціннісної категорії. Певна контрадикція між

цими двома типами раціональності проявляється у ризику зведення складних правових оцінок до формалізованих параметрів, що може призводити до непрямих форм дискримінації та «розмивання» принципу індивідуального підходу. У цьому сенсі завдання правничої діяльності полягає в тому, щоб зберегти нормативно-ціннісний вимір права в умовах зростаючої алгоритмізації управлінських і правозастосовних процесів.

З огляду на викладене, трансформація правничої діяльності в цифрову епоху постає як зміна інтерпретаційної парадигми: від домінування текстоцентричного підходу до багаторівневого аналізу, що охоплює правові норми, інституційні практики та алгоритмічні механізми їх реалізації. Така трансформація потребує переосмислення професійних компетентностей правника, розвитку міждисциплінарної методології та формування нових стандартів юридичної аргументації, здатних адекватно відображати складну взаємодію права й цифрових технологій.

Висновки. Проведений аналіз вказує, що цифровізація правового регулювання зумовлює не лише інструментальні зміни у способах здійснення правничої діяльності, а й глибинну трансформацію її методологічних засад. Перехід від домінування герменевтики правового тексту до необхідності інтерпретації алгоритмів як технічно опосередкованих носіїв нормативності вказує на зміну самої природи об'єкта правничого пізнання: поряд із нормою як текстом формується новий рівень регулятивної реальності, закодований у цифрових системах.

Алгоритми в сучасних соціально-правових процесах виконують функцію «операторів нормативності», фактично визначаючи параметри реалізації прав, доступу до публічних послуг та траєкторії правозастосування, що зумовлює потребу в розвитку інтерпретаційних підходів, здатних охопити аналіз алгоритмічної логіки, джерел даних і вбудованих у цифрові системи ціннісних припущень. У такому контексті інтерпретація алгоритмів постає як необхідний елемент забезпечення принципів верховенства права, правової визначеності, пропорційності та недискримінації.

Алгоритмічне опосередкування управлінських і правозастосовних процесів трансформує уявлення про відповідальність і підзвітність у публічному управлінні, актуалізуючи потребу формування доктрини алгоритмічної підзвітності як складової сучасного розуміння публічної відповідальності. Водночас виявлені протиріччя між алгоритмічною раціональністю та ціннісно-нормативною раціональністю права вказує на ризики зведення складних правових оцінок до формалізованих параметрів, що потенційно підриває принцип індивідуалізованого підходу та справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кучук А.М., Завгородня Ю.С. Від алгоритму до справедливості: філософсько-етичні межі автоматизації правосуддя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 5. Ч. 3. С. 449-453. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.67>.
2. Dudchenko V., Tsurkan-Saifulina Yu., Vitman K. Legal Tech: Unravelling the nature and purpose of modern law in the digital era. *Social and Legal Studios*. 2023. №6(3). P. 24-31. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals3.2023.24>.
3. Doyle C. How algorithms expose the law. *Harvard Public Law Working Paper*. 2021. № 21-45. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3894617>.
4. Hildebrandt M. Algorithmic regulation and the rule of law. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*. 2018. Vol. 376. Issue 2128. DOI: <https://doi.org/10.1098/rsta.2017.0355>.
5. Hoffmann-Riem W. Legal Technology/Computational Law Preconditions, opportunities and risks. *Journal of Cross-disciplinary Research in Computational Law*. 2021. Vol. 1. URL: <https://journalcrcl.org/crcl/article/view/7>.
6. Зграма А.О. Щодо цифрової трансформації правосуддя та перспектив для сфери господарювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №12. С. 320-325. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.52>.
7. Голубева Н.Ю. Електронне судочинство: міжнародний досвід: монографія. Одеса: Фенікс, 20200. 204 с. DOI <https://doi.org/10.32837/11300.14039>.
8. Горелова В.Ю. Етичні виклики цифрової трансформації правосуддя. *Legal Bulletin*. 2025. № 17. С. 129-140. DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-17-C17>.
9. Щербак С.В., Кожевнікова А.В. Електронізація судочинства: сучасний стан та орієнтири розвитку електронного суду в Україні у світлі цивільного процесу. *Юридичний науковий*

- електронний журнал. 2023. № 4. С. 238-242. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/57>.
10. Балинська О.М. Семіотика права як філософсько-правова парадигма: автореф. дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2013. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/64/1/%%82.pdf>
 11. Рішення Донецького окружного адміністративного суду від 03 жовтня 2025 року у справі № 200/5197/25. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/polishhuk-viktoriya-2-3/articles/sudova-praktika-z-pitan-oskarzennia-statusu-u-rozsuku>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Кучук А.М., Завгородня Ю.С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0